

Halvskyddad verkstad — ett hjälpmedel för företagshälsovården

Bertil Grönqvist

Karin Sandén

Vid Domnarvets Jernverk finns sedan 1965 en sk serviceverkstad. Syftet med denna är att försöka få arbetshindrade tillbaka i arbete och i så stor utsträckning som möjligt till ordinarie arbete inom järnverkets ram. Permanent placering på verkstan kan komma i fråga. Under en period på 4–5 år anställdes 56 personer. Cirka 20 procent kunde återgå till ordinarie befattning inom järnverket. Ekonomiskt gick verksamheten jämnt ut före avskrivningar på maskinutrustningen.

Bertil Grönqvist är företagsläkare och Karin Sandén sjuksköterska vid medicinska företagshälsovården vid SSAB Domnarvet.

Försök till rehabilitering av partiellt arbetsföra äger rum inom de flesta större företag (1, 2). Arbetet med dessa frågor bör enligt vår erfarenhet ske så nära den anställdes egen arbetsplats som möjligt. Ett skäl är att man då får en verksamhet anknuten till verkligheten (3) och får företaget att känna ett primärt ansvar för dessa frågor. Den ökade sk divisionaliseringen inom många företag kan medföra att ansvaret för anställda med partiella arbetshinder försvagas. "Vi (egen avdelning) kan inte ordna arbete men de (annan avdelning) kan säkert göra det".

Det är därför viktigt att i företagen lägga fast riktlinjer för hur rehabiliteringsarbetet skall genomföras. Trots ambitionen att lösa dessa frågor på den egna arbetsplatsen kan en anställd behöva omplacering (4) eller särskild hjälp för att kunna gå tillbaka i arbete.

Som ett led i detta arbete kan halvskyddad verksamhet ordnas. Sedan 1965 har vi vid Domnarvets Jernverk en sk Serviceverkstad.

Syftet med verkstaden är att försöka få arbetshindrade tillbaka i arbete och då i så stor utsträckning som möjligt till ordinarie befattningar inom järnverkets ram. Går inte detta kan mer permanent placering på verkstaden komma i fråga.

Verkstaden har plats för cirka 50 anställda. Arbetsledningen utgöres av 1 verkmästare, 1 planerare samt 2 förste män. De senare själva partiellt arbetsföra. Produktionen varierar från mekaniska verkstadsprodukter över plåtarbeten till trä och sömnad. Utvärdering av verksamheten vid liknande verkstäder har tidigare utförts (1, 2). Dessa utvärderingar redovisar ofta resultaten i allmänt beskrivande och psykologiska termer. Vi har valt att ange resultaten framför allt i form av siffror.

Metod och material

Under tiden januari 1976 to maj 1980 har sammanlagt 56 personer anställt vid verkstaden. Vi har tittat på de bakomliggande medicinska orsakerna till placering på Serviceverkstaden och hur många som återgått till ordinarie anställning under nämnd tidsperiod. Sjukskrivningstid och antalet frånvarotillfällen 1 år före och 1 år efter anställning vid verkstaden har också uträknats.

Resultat

I *tabell 1* anges de bakomliggande medicinska problemen hos de 56 aktuella personerna. Av dessa 56 har under tiden januari 1976 to maj 1980 12 perso-

Tabell 1. Bakomliggande medicinsk huvudorsak hos de personer som började arbeta på Serviceverkstaden under tiden 1976-01–1980-05.

Rörelseapparaten (Rygg, nacke, axlar, knän)	19 st	34 %
Psyko-sociala symton (ex Psyk insuff, missbruk, vantrivsel)	15 st	27 %
Följdtillstånd av olycksfall och annan sjukdom (ex commotio, diabetes)	7 st	12,5 %
Kombinerade problem (soma + psyke)	6 st	10,5 %
Graviditet + problem från rörelseapparaten	4 st	7 %
Mental sjukdom (ex schizofreni + maniko-depressiv sjukdom)	3 st	5,5 %
Luftrörsbesvär	2 st	3,5 %
	56 st	100 %

Tabell 2. Av 56 personer har 21 st lämnat Domnarvets Jernverk under första året efter anställningen på Serviceverkstaden. Orsaken till detta anges nedan. Antalet kvinnor inom parentes.

Pension eller sjukbidrag	8
Slutat	5 (1)
Föräldraledig	5 (5)
Fängelse nykterhetsvård	2
Utbildning	1
	21 (6)

Tabell 3. I tabellen anges inom vilken tid efter anställning på Serviceverkstaden (i halvskyddat arbete) som återgång till ordinarie befattning ägt rum. Antalet kvinnor inom parentes.

≤ 1 år	5 (1)
> 1 ≤ 2 år	4 (1)
> 2 år	3 (1)
	12 (3)

ner (= 21 %) återgått till ordinarie befattningar inom järnverket. Antalet sjukskrivningsdagar samt frånvarotillfällen före och efter anställning vid verkstaden har analyserats för de 35 personer som arbetat året efter anställning vid verkstaden. 21 personer har av skilda skäl inte tagits med i denna analys. I tabell 2 anges orsaken till detta. De kvarvarande 35 hade året före anställning i halvskyddat arbete en sjukfrånvaro på sammanlagt 7 890 dagar vilket gör 225 dagar per person och år. Året efter anställning-

en sjönk totalantalet dagar till 3 491 vilket ger cirka 100 dagar per anställd och år. Däremot ökar antalet frånvarotillfällen från totalt 161 till 240. Detta ger 4,6 respektive 6,8 frånvarotillfällen per anställd och år. I tabell 3 anges inom vilken tid efter anställningen vid Serviceverkstaden som återgång till ordinarie befattningar ägt rum.

Diskussion

Antalet sjukskrivningsdagar går ner markant även om 100 dagar per år och anställd fortfarande är en hög siffra. Det visar dock att även personer med långa sjukskrivningsperioder ofta har en betydande arbetsförmåga om lämpligt arbete kan erbjudas. Att antalet sjukfrånvarotillfällen ökar är delvis beroende på att några få med mycket hög korttidsfrånvaro drar upp dessa siffror. Av de tolv som återgått till arbete utanför Serviceverkstaden finner vi att sju återgått till sitt gamla arbete, en till sitt gamla arbete men efter ombyggnad av arbetsplatsen och fyra till annan ordinarie befattning. Att 21 % återgår till ordinarie arbete är ett jämförelsevis bra resultat. Samhällsföretag uppvisar en återgång för endast 1 %. Ytterligare tre personer har fått arbete utanför verkstadens ram under undersökningsperioden. Dessa tre har emellertid anställts på Serviceverkstaden före januari 1976. Räknar man med dessa finner vi att 27 % återgått i ordinarie arbete.

Medelåldern för de ovan nämnda tolv personerna och för de trettiofem som arbetat 1 år efter anställningen vid Serviceverkstaden var 37 resp 43 år. Jämför man åldersfördelningen inom dessa grupper finner man en övervikt för de yngre anställda bland de som återgår till ordinarie arbete. De medicinska diagnoserna hos ovan nämnda grupper är påfallande likartat fördelade.

Placeringen av de fyra gravida med problem från rörelseapparaten är att hänföra till undersökningsperiodens början. Några sådana placeringar har ej varit aktuella sedan rätten till havandeskapspenning genomförts. Endast en av dessa kvinnor har återgått till ordinarie befattning, övriga har slutat vid järnverket efter graviditetsledigheten. De har inte påverkat ovan uträknade siffror i någon väsentlig grad.

Det är alldeles uppenbart att Serviceverkstaden

fyller en stor funktion i rehabiliteringsarbetet inom företaget. Det finns fördelar för såväl anställda, företaget, som för företagshälsovården. En sårbar grupp anställda kan få meningsfullt arbete och vi kan relativt snabbt ta ställning utan alltför tyngande byråkrati. Ekonomiskt visar verkstaden 0 resultat före avskrivningar på maskinutrustningen vilket också är bra jämfört med Samhällsföretag som har ett bidrag på cirka $1,4 \times$ lönesumman. Vi är medvetna om att jämförelsen ej är helt rättvis då förutsättningarna inte är helt jämförbara. Det skall observeras att Domnarvets Jernverk inte får något bidrag för halvskyddad sysselsättning.

Avgörande för dessa goda erfarenheter är en kunig, engagerad och erfaren arbetsledning vilket Serviceverkstaden har. Svårigheter finns dock, bl a att få en så snabb cirkulation att inte platserna blockeras. Sammanfattningsvis överväger dock fördelarna med verkstaden. Den medicinska företagshälsovårdens arbete med rehabilitering skulle i hög grad försvåras om verkstadens möjligheter ej fanns tillgängliga.

REFERENSER

- 1) *Jørgensen H S*: Rehabiliteringsverksamheten inom LKAB, Kiruna. Socialmedicinsk tidskrift 1975, vol 9, sid 366.
- 2) Betingat arbetsföra, SOU 1977: 89.
- 3) *Jørgensen H S*: Rehabilitering inom primärvården. Socialmedicinsk tidskrift 1981, vol 6, sid 316.
- 4) *Igglund, Grönqvist*: Omplacering av hälsoskäl. Socialmedicinsk tidskrift 1982, vol 1, sid 38.

...för dig som leder föräldrautbildning...

Föräldraträffar

En studiehandledning i text och bilder av Elisabet Arborelius-Grålvik och Nils Uddenberg.

Innehåller avsnitt om metodik i föräldragrupper och underlag för strukturera de samtal under graviditeten och barnets första år.

110 s Best nr 24-31863-9

Invandrare i vård, skola, barnomsorg

Red Marianne Kärre

Innehåller bl a intervjuer, forskning och debatt kring invandring, samlevnad och uppfostran.

188 s Best nr 24-29689-9

Barns funderingar över livsfrågor

av Anita Eriksson och Birgitta Ericsson

120 s Best nr 24-31547-8

Samma författare har också skrivit

De viktiga åren

En faktabok för den som vill skaffa sig grundläggande kunskaper om barns utveckling och levnadsvillkor.

150 s Best nr 24-32121-4

ESSELTE STUDIO

SOLNA 08/734 30 00 · GÖTEBORG 031/17 99 30
MALMÖ 040/770 70 · UMEA 090/13 70 00